

Sygn. akt I CSK 350/12

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 14 grudnia 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Grzegorz Misiurek (przewodniczący)

SSN Mirosław Bączyk (sprawozdawca)

SSN Kazimierz Zawada

w sprawie z powództwa E. G.

przeciwko N. Bank Polska Spółce Akcyjnej w G.

o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 14 grudnia 2012 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 9 listopada 2011 r.,

- 1. uchyla zaskarżony wyrok oraz wyrok Sądu Okręgowego z dnia 24 stycznia 2011 r., i oddala powództwo;**
- 2. zasądza od powódki na rzecz strony pozwanej kwotę 1320 (tysiąc trzysta dwadzieścia) zł tytułem kosztów postępowania za obie instancje;**
- 3. zasądza od powódki na rzecz strony pozwanej kwotę 780 (siedemset osiemdziesiąt) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Powódka E. G. domagała się uznania za niedozwolone postanowienia wzorca umowy stosowanego przez firmę N. Bank Polska SA (zawartego w „ogólnych warunkach prowadzenia rachunków bankowych klientów indywidualnych”) o następującej treści: „w przypadku zmiany danych, o których mowa w ust. 1 pkt 1, w zakresie danych adresowych do korespondencji braku zawiadomienia Banku, wszelką korespondencję wysłaną na adres będący w posiadaniu Banku uznaje się za dostarczoną” (§ 49 ust. 2 „ogólnych warunków”).

Sąd Okręgowy uwzględnił żądanie powódki w całości i zarządził publikację prawomocnego wyroku, obejmującego wspomnianą klauzulę umowną, w Monitorze Sądowym i Gospodarczym. Sąd Okręgowy ustalił, że pozwany Bank istotnie we wspomnianych „ogólnych warunkach” posługuje się wspomnianą klauzulą umowną. Analizując treść tej klauzuli, Sąd stwierdził, że nie była ona uzgodniona z kontrahentami (konsumentami) indywidualnie i nie dotyczyła głównych świadczeń stron. Spełnia kryteria klauzul niedozwolonych, ponieważ kształtuje prawa i obowiązki stron w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami i rażąco narusza interesy konsumentów (art. 385¹ § 1 k.c.). We wzorcu tym zastosowano bowiem instytucję tzw. doręczenia zastępczego, przewidzianą w przepisach prawa procesowego, niezgodnie z ogólną regułą art. 61 k.c. Klauzula ta mogłaby być, zdaniem Sądu, zastosowana także wtedy, gdy konsument (posiadacz rachunku) znalazłaby się w sposób nagły i nieoczekiwany w niekorzystnym dla siebie położeniu prawnym. Oznacza to, że pozwany Bank mógłby uznać, że posiadacz rachunku byłby poinformowany np. o istotnych zmianach regulaminu (wzorca) nawet wówczas, gdy informacja o zmianie w ogóle nie dotrze do zainteresowanego konsumenta. Klauzula ta zatem nie uwzględnia konkretnych okoliczności, uprzywilejowuje ona pozwany Bank z pominięciem interesów jego klientów. Pozwany zapewnił sobie możliwość uznania każdej korespondencji kierowanej do posiadacza rachunku za doręczoną, gdy kontrahent faktycznie jej nie odebrał i to niezależnie od tego, czy miał realną możliwość takiego odebrania.

Apelacja pozwanego Banku została oddalona jako nieuzasadniona.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, rozszerzona prawomocność wyroków przewidziana w art. 479⁴³ k.p.c. dotyczy jedynie prawomocnych wyroków Sądu pierwszej instancji uwzględniających powództwo o uznanie za niedozwolone postanowienia wzorca umowy oraz reformatoryjnych wyroków Sądu drugiej instancji. Nie dotyczy natomiast wyroków oddalających powództwo, które są skuteczne tylko między stronami procesu. Istniały zatem podstawy do merytorycznego orzekania w danej sprawie, mimo że wcześniej w sprawie z powództwa innego podmiotu przeciwko temu samemu Bankowi (pozwanemu) zapadł już prawomocny wyrok oddalający powództwo o uznaniu tej samej klauzuli w tym samym wzorcu umów za niedozwoloną (§ 49 ust. 2 „ogólnych warunków”; wyrok z dnia 27 października 2009 r., sygn. akt XVII AMC 1324/09).

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, przepis art. 729 k.c. nie upoważnia do przyjmowania fikcji doręczenia w przypadku zaniedbania przewidzianego w tym przepisie obowiązku przez posiadacza rachunku. Sąd ten podzielił ocenę Sądu pierwszej instancji, że kwestionowana klauzula w świetle art. 385¹ § 1 k.c. może być uznana za niedozwoloną jako kształtująca prawa i obowiązki posiadacza rachunku w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami i rażąco naruszająca jego interesy.

W skardze kasacyjnej pozwanego Banku podnoszono zarzuty naruszenia art. 365 § 1 k.p.c. i art. 729 k.c. w zw. z art. 385¹ § 1 k.c. oraz w zw. z art. 65 k.c. Skarżący domagał się uchylenia zaskarżonego wyroku w całości, zmiany wyroku Sądu pierwszej instancji i oddalenia powództwa, ewentualnie – uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Należy zwrócić przede wszystkim uwagę na treść sformułowanego przez powódkę żądania. Z pozwu wynika, że powódka kwestionowała klauzulę umowną zawartą w § 49 ust. 2 „ogólnych warunków” nieobejmującą zwrotu - „i Bank nie ponosi z tego tytułu odpowiedzialności”. Tymczasem w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku ocenie z punktu widzenia kryteriów przewidzianych w art. 385¹ § 1 k.c. poddany został także wspomniany zwrot, a więc - cała treść § 49 ust. 2 „ogólnych warunków” (s. 7 uzasadnienia). Z wywodów zaskarżonego wyroku nie

wynika, że taka poszerzona przedmiotowo ocena wskazanej klauzuli umownej służyć miała jedynie prawnej weryfikacji jej zakresu wskazanego w pozwie. W każdym razie kontroli kasacyjnej może być poddane rozstrzygnięcie Sądu Apelacyjnego w granicach żądania sformułowanego w pozwie (art. 321 § 1 k.p.c.).

2. Należy podzielić stanowisko Sądu Apelacyjnego, że w rozpoznawanej sprawie nie było procesowych przeszkód dla jej merytorycznego rozpoznania, mimo że wcześniej w sprawie z powództwa innego powoda przeciwko temu samemu pozwanemu Bankowi w odniesieniu do tej samej klauzuli (zawartej w tym samym wzorcu umownym; § 49 ust. 2 „ogólnych warunków”) doszło do oddalenia powództwa. Rozszerzona prawomocność wyroków, zapadłych w postępowaniu o uznaniu klauzuli umownej za niedozwoloną (art. 479⁴³ k.p.c.), nie dotyczy bowiem wyroku oddalającego powództwo (zob. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 września 2011 r., I CSK 676/10, niepubl., i powołane tam orzecznictwo).

Podnoszona w skardze kasacyjnej (w ramach naruszenia art. 365 k.p.c.) kwestia znaczenia prawomocnego wyroku Sądu Okręgowego z dnia 27 października (oddalającego powództwo) staje się jednak bezprzedmiotowa, ponieważ Sąd Najwyższy – dzieląc zarzuty naruszenia prawa materialnego – uchylił wyroki obu Sądów *meriti* i oddalił powództwo (zob. pkt 3 uzasadnienia).

3. Przepis art. 729 k.c. nakłada na posiadacza imiennego rachunku bankowego obowiązek informowania banku o każdej zmianie swojego miejsca zamieszkania lub siedziby (art. 25 k.c.; art. 41 k.c.). Chodzi tu o ogólny obowiązek kontraktowy posiadacza imiennego rachunku bankowego mający wyraźny funkcjonalny związek z obowiązkiem współdziałania stron umowy rachunku bankowego (art. 354 § 2 k.c.). Takie współdziałanie posiadacza jest o tyle istotne, że w umowie rachunku bankowego - jak trafnie zauważono w literaturze - większość obowiązków kontraktowych obciąża bank prowadzący rachunek. Współdziałanie posiadacza z bankiem i w postaci przewidzianej w art. 729 k.c. umożliwia zatem bankowi prawidłowe wykonywanie wielu obowiązków wynikających z umowy rachunku bankowego (art. 471 k.c.). Omawiany obowiązek informacyjny może być wykonany w każdy sposób (bezpośrednio lub pośrednio), chyba że w umowie rachunku bankowego (w odpowiednim wzorcu – art. 384 k.c.)

przewidziano w jakiś określony sposób komunikowanie bankowi o zmianie miejsca zamieszkania lub siedziby przez posiadacza rachunku. Niewykonanie przez posiadacza tego obowiązku (lub wykonanie go niewłaściwie) powinno obciążać posiadacza zgodnie z postanowieniami art. 471 k.c. Nie można zatem czynić zarzutu bankowi, że - wykonując obowiązki wynikające z umowy - powoływał się na dotychczas znany mu adres (miejsce zamieszkania lub siedzibę) posiadacza rachunku (np. przy komunikowaniu odpowiedniego salda, art. 728 k.c.). Wykazanie niewykonania lub nienależytego wykonania obowiązku informacyjnego przez posiadacza obciąża bank (art. 6 k.c.), natomiast posiadacz rachunku może podnosić, że niewykonanie lub nienależyte wykonanie omawianej powinności było następstwem okoliczności, za które nie ponosił on odpowiedzialności (art. 471 k.c., art. 355 § 1 k.c.).

Konsekwencje prawne niewykonania lub nienależytego wykonania przez posiadacza rachunku obowiązku wynikającego z art. 729 k.c. można zatem określić na podstawie ogólnych reguł wykonywania zobowiązań (art. 471 k.c., art. 354 § 2 k.c., art. 355 § 1 k.c.). Stanowisko takie przyjmuje się także w literaturze. Użyte we wzorcu sformułowanie („wszelką korespondencję wysłaną na adres będący w posiadaniu Banku uznaje się za doręczoną”) może być rozumiane z pewnością jako potwierdzenie takiego właśnie stanowiska. Nie sposób zatem twierdzić, że przewidziana w § 49 ust. 2 „ogólnych warunków” klauzula tworzy inne niż wspomniane skutki prawne niezachowania przez posiadacza obowiązku wynikającego z art. 729 k.c., w szczególności - jak wywiodły Sądy meriti - wprowadza „fikcję prawną doręczenia w przypadku zaniedbania (tego) obowiązku przez posiadacza rachunku”, wzorowaną na konstrukcji tzw. doręczeń zastępczych (art. 136 k.p.c.). W każdym razie oba Sądy, przyjmując inne założenie, nie podały przekonujących argumentów mających przemawiać na rzecz interpretacji, zgodnie z którą zawarta w § 49 ust. 2 klauzula reguluje w sposób szczególny skutki prawne niewykonania lub nienależytego wykonania przez posiadacza obowiązku określonego w art. 729 k.c. Niezrozumiała jurydycznie pozostaje zatem ogólna uwaga Sądu Apelacyjnego, że przepis ten „nie upoważnia banku do przyjmowania fikcji doręczenia”, ponieważ funkcja tego przepisu

ogranicza się tylko do skonstatowania kontraktowego obowiązku posiadacza do komunikowania bankowi zmiany miejsca zamieszkania lub siedziby.

4. W treści kwestionowanej klauzuli ujętej w § 49 ust. 2 „ogólnych warunków” wspomina się o „wszelkiej korespondencji” kierowanej przez Bank do posiadacza rachunku. Nie wskazuje się natomiast na jej prawne znaczenie. Korespondencja taka może zawierać zarówno oświadczenie woli (stanowiące wykonanie uprawnień kształtujących i inne, art. 60 k.c.), oświadczenia podobne do oświadczeń woli (np. zakomunikowanie o saldzie na rachunku, art. 728 § 1 k.c.) i zwykłe informacje niewywołujące skutków prawnych (np. materiały informacyjne, foldery). Z punktu widzenia stosunku rachunku bankowego i najistotniejsze znaczenie mają oczywiście dwie pierwsze kategorie korespondencji bankowej.

Sąd Okręgowy stwierdził, że przenoszenie procesowej instytucji tzw. doręczenia zastępczego do wzorców umownych „jest niezgodne z regułą wyrażoną w art. 61 k.c.” i to zwłaszcza w stosunkach z konsumentami. Z uzasadnienia zaskarżonego wyroku wynika to, że Sąd Apelacyjny podzielił takie stanowisko Sądu pierwszej instancji (s. 7 uzasadnienia), przy czym oba Sądy meriti instytucję tzw. doręczenia zastępczego wydają się traktować szeroko, obejmując nią wszystkie trzy kategorie korespondencji banku, a nie tylko oświadczenie woli składane przez bank kontrahentowi.

Tymczasem nie sposób twierdzić, że treść § 49 ust. 2 „ogólnych warunków” modyfikuje w jakiś sposób ogólne zasady składania oświadczeń woli przyjęte w art. 61 k.c., także w zakresie wiążącego stroną stosunku rachunku bankowego (art. 725 k.c.). Zgodnie z art. 61 § 1 k.c., oświadczenie woli, które ma być złożone innej osobie, jest złożone z chwilą, w której doszło do tej osoby w taki sposób, że mogła zapoznać się z jego treścią. Oznacza to, że korespondencja banku, przeznaczona dla posiadacza rachunku i zawierająca oświadczenie woli banku, powinna być kierowana na znany bankowi adres posiadacza rachunku, przy czym oświadczenie woli będzie skutecznie złożone posiadaczowi, jeżeli w konkretnych okolicznościach mógł on zapoznać się z jego treścią (art. 61 § 1 k.c.). Należy zatem przyjąć, że klauzula zawarta w § 49 ust. 2 „ogólnych warunków” i przewidująca, iż „wszelką korespondencję wysłaną na adres będący w posiadaniu banku, uznaje się za

dostarczoną”, nie podważa ogólnej, systemowej zasady, zgodnie z którą oświadczenie woli jest złożone jego adresatowi wówczas, gdy miał on możliwość zapoznania się z jego treścią (art. 61 k.c.). W takiej sytuacji brak podstaw do twierdzenia, że kwestionowana klauzula kształtuje prawa i obowiązki stron umowy imiennego rachunku bankowego w sposób sprzeczny z kryteriami wskazanymi w art. 385¹ § 1 k.c.

Nie należy, oczywiście, wykluczyć takiej sytuacji, w której korespondencja sądowa, kierowana do jednej ze stron procesu zgodnie z regułami przewidzianymi w art. 136-139 k.p.c., zawierająca także oświadczenia woli drugiej strony procesu (np. oświadczenia określone w art. 88 k.c.), może in concreto oznaczać skutecznie złożone oświadczenie woli jego adresatowi (art. 61 k.c.). W judykaturze Sądu Najwyższego trafnie przyjmuje się taką możliwość (zob. np. ostatnio - wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 lipca 2012 r., II CSK 655/11, nie publ., i podane tam inne orzeczenia).

W konsekwencji należy stwierdzić, że zastrzeżenie we wzorcu umownym skutku doręczenia korespondencji zawierającej oświadczenie woli banku, kierowane wobec posiadacza rachunku na adres znany bankowi, nie wyłącza oceny, czy doszło do naruszenia przez posiadacza rachunku obowiązku kontraktowego, wynikającego z art. 729 k.c. i naruszenia przez bank ogólnych zasad składania oświadczeń woli innej osobie (art. 61 k.c.).

Z przedstawionych względów Sąd Najwyższy uznał za trafne zarzuty naruszenia art. 729 k.c., art. 61 k.c., art. 385¹ § 1 k.c. oraz art. 65 k.c. (aczkolwiek przy przyjęciu innej argumentacji prawnej) i orzekł jak w sentencji (art. 398¹⁵ k.p.c.).